

Slobodno vrijeme mladih stanovnika otočnih lokalnih zajednica - primjer zadarskih otoka (Iž, Dugi otok, Ugljan)

Babić, Dragutin

Source / Izvornik: **Migracijske i etničke teme, 2003, 19, 391 - 411**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:303:394210>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute for Migration Research -
Institutional repository for storing papers and data
sets](#)

UDK:379.8-057.874(497.5-37 Zadar)(210.7)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 01. 07. 2003.

Prihvaćeno: 21. 07. 2003.

DRAGUTIN BABIĆ

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

Slobodno vrijeme mladih stanovnika otočnih lokalnih zajednica – primjer zadarskih otoka (Iž, Dugi otok, Ugljan)

SAŽETAK

U ovom se radu analizira problem slobodnog vremena u otočnim lokalnim zajednicama zadarskog arhipelaga (Iž, Dugi otok, Ugljan). Predložak za analizu je provedeno empirijsko istraživanje na populaciji triju zadarskih otoka ujesen 2001. U istraživanju migracijskih dvojba mladih stanovnika triju zadarskih otoka služili smo se metodama ankete i intervjua (učenički eseji). Anketa se sastoji od 39 pitanja zatvorenog tipa kojima su obuhvaćeni važni segmenti otočne problematike i način na koji ju mladi otočani percipiraju. Anketno ispitivanje obuhvatilo je 107 učenika sa Ugljana, Iža i Dugog otoka, polaznika osnovnih i srednjih škola. U analizi empirijskog materijala rabljene su sljedeće nezavisne varijable: škola (osnovna – srednja), otočna pripadnost (Ugljan – Dugi otok – Iž) i spol (muški – ženski). Slobodno vrijeme predstavlja izrazit problem za čovjeka (post)moderne epohe. Kako ga ispuniti i pritom ne postati pasivnim recipijentom tuđih sadržaja, a onda i objektom manipulacije moćnih skupina, od političkih do gospodarskih? Igra, kao oblik samoostvarenja nasuprot masmedijskim porukama i sadržajima, nameće se pritom kao jedno od boljih rješenja za ispunjenje slobodnog vremena. To posebice vrijedi za mlade stanovnike. Nalazi istraživanja pokazuju da većina učenika i pored obveza (školskih, izvanškolskih, putničkih) ima dovoljno slobodnog vremena. Osnovnoškolci su manje opterećeni različitim obvezama i imaju više slobodnog vremena. Situacija se mijenja u srednjoškolaca, čija opterećenost i zauzetost različitim aktivnostima već podosta skraćuju njihovo vrijeme za igru, razonodu i odmor. Glavni su razlog nedostatka slobodnog vremena za obje ispitivane skupine školske obveze. Načini provođenja slobodnog vremena vrlo su raznoliki, a prevladavaju pasivni oblici (gledanje tv programa, slušanje glazbe). I na otocima su već prisutni moderni, pa i postmoderni, komunikacijski obrasci. Učenici vrijeme provode uz različite tehnološke naprave koje stvaraju virtualnu realnost. Nedostatak mlade populacije na otoku, uz civilizacijski trend u toj sferi, samo povećava prisutnost pasivnih oblika provođenja slobodnog vremena.

KLJUČNE RIJEČI: otočne lokalne zajednice, slobodno vrijeme, mladi otočani, Iž, Dugi otok, Ugljan

1. Uvod – Vrijeme kao segment socijalne zbilje

Postoje različite definicije i vrste vremena. Tako J. Attali razlikuje *vrijeme bogova*, *vrijeme tijela*, *vrijeme strojeva*, *vrijeme krize*, zatim *seosko* i *gradsko* vrijeme (Attali, 1992). U povijesnom razvitku razlikuje se još kronološko vrijeme, u kojem postoje precizni odsječci (sat, dan itd.), i gusto povijesno vrijeme, koje je i kronološko, ali ne na uobičajen način. To je vrijeme ispunjeno ratovima, revolucijama, ustancima i sličnim događajima i procesima koji bitno mijenjaju dotadašnji ritam svjetovnoga. Pojam vremena i njegova percepcija mijenjaju se u kolektivnom imaginariju socijalnih aktera u različitim razdobljima ljudske povijesti i pretpovijesti. Od cjelovita vremena u seg-

mentarnom društvu jednostavne podjele rada do otuđenja, fragmentacije i »mrvljenja« ljudske osobe u razdoblju industrijskog društva i moderne epohe, do postmodernih sukoba različitih identiteta i »nestanka« cjelovitog čovjeka, a time i cjelovita vremena. Nositelji poretka i vlasti imaju različit odnos prema vremenu. U predmodernim socijalnim formacijama vlast se želi perpetuirati u vremenu, što se potvrđuje i u religijsko-mitološkom svijetu, pa je »Zeus-samodržac apsolutni pristaša sinhronije, koja njegovu vlast širi i jača u prostoru. On je protiv dijahronije, tj. razvoja u vremenu, koja ukazuje na to kako je on svrgao svoje prethodnike i kako se već javljaju oni koji će njega svrgnuti« (Kuvačić, 1977: 55).

Civilizacija je svojevrsno kretanje u vremenu, pa su tako *kalendar* i *sat* najvažniji tragovi razvoja ljudskog društva na prijelazu iz pretpovijesti u povijesnu epohu. U tom kretanju postaje važno kontrolirati vrijeme, ne samo vlastito, već i tuđe. S pravom J. Attali ističe: »Imati moć znači nadzirati vrijeme drugih i vlastito vrijeme, vrijeme sadašnjosti i vrijeme budućnosti, prošlo vrijeme i vrijeme mitova« (Attali, 1992: 10). Industrijsko društvo generira nove socijalne diferencijacije, fragmentira skupine, a sve više i pojedince. Vrijeme dobiva posebnu ulogu u tim procesima, a pritom se posebno cijeni *točnost*. Nadalje, jasno se razdvaja radno i slobodno vrijeme, s tendencijom intenziviranja sukoba između aktera koji žele povećati (smanjiti) radno vrijeme. U kasnijim razdobljima, uključujući i postmoderne civilizacijske tokove, odnos prema vremenu još se više »zaoštava«, a poseban problem postaje slobodno vrijeme i njegovo ispunjavanje. Čovjek postaje sve nezadovoljnijim upravo u slobodnom vremenu. Mladi kao skupina posebno fetišiziraju slobodno vrijeme i nastoje se u njemu što više uživjeti. Koliko u tome uspijevaju? Kako slobodno vrijeme provode mladi u Hrvatskoj, a kako mladi otočani? Jesu li zadovoljni količinom slobodnog vremena te oblicima/sadržajima u njemu? Kakva poboljšanja u toj sferi priželjkuju? Na ta ćemo pitanja odgovoriti interpretacijom rezultata istraživanja provedenog na trima spomenutim zadarskim otocima.

2. Sociološki aspekti vremena

2.1. Vrijeme kao predmoderni, moderni i postmoderni fenomen

Predindustrijski (predmoderni) socijalni ambijent i njegovi akteri ne poznaju izrazito jasnu razliku između slobodnoga i radnog vremena. Poljoprivreda i stočarstvo, pa i kućni obrt, nisu opterećeni točnošću koja obilježava urbana i industrijska društva. Pojedine aktivnosti nisu jasno odijeljene, pa se utoliko ne povlači oštra granica između zabave, razonode, pjesme, igre, obreda i, najčešće, teškog fizičkog rada. Tradicionalno je društvo uglavnom statično, s uhodanim i stabilnim vrijednosnim obrascima od djetinjstva do starosti. Dominira primarna socijalizacija (obitelj, skupina vršnjaka), a radno i slobodno vrijeme nije strogo razgraničeno. Njihovo međusobno preplitanje proizlazi iz karaktera primarnih djelatnosti (poljoprivreda, stočarstvo) i njihova protezanja u vremenu. Važno je meteorološko vrijeme (prirodne mijene, pogodnosti i nepogode), a mnogo manje kronološko. Klima i godišnji vremenski ciklusi u tradicionalnim društvima omogućuju i slobodno vrijeme koje se »svodilo na opće, lokalne i porodične svetkovine, sajmove i vašare, kao i na sezonske i dnevne intervale dokolice, koji su bili određeni vegetacionim ciklusima i vrstama proizvodnje, te tradicijom i iskustvom izgrađivanim ritmovima rada i od-

mora« (Šušar, 1988: 88). Do promjene dolazi u renesansi, kada se javlja tendencija čovjekova vladanja vremenom i življenja prema satu. Proces počinje u gradovima, pa neki autori rabe termine *seosko* i *gradsko* vrijeme (Attali, 1992); važnost vremena postupno se širi na cjelokupni prostor ljudske egzistencije. Tome je posebno pridonijela pojava industrije, u potpunosti zaokruživši modernizaciju koja konceptualno počinje renesansom a praktično završava izumom J. Watta. »Cjelokupno društvo mora živjeti prema jednakom, ili u svakom slučaju međusobno povezanom vremenu; cjelokupno društvo mora se okružiti vremenom koje je gotovo u sekundu određeno, prihvaćajući tako novu disciplinu (...) Vrijeme najprije treba da bude svima dano, a zatim neka ga svatko kupi« (Attali, 1992: 273). Razvojem građanskog društva i intenziviranjem proizvodnog procesa slobodno je vrijeme ozbiljno dovedeno u pitanje, a retorički refren »nemam vremena« postaje svojevrsnom osobnom iskaznicom, pa i vrijednosnim kodom, čovjeka moderne epohe. Iako je ne-radnog vremena sve više, postavlja se pitanje je li to slobodno vrijeme. Ili je danas čovjek najmanje slobodan u slobodnom vremenu? Što je slobodno vrijeme 21. stoljeća, u kojem neki autori naziru poraz *homo fabera* i uzdizanje načela sreće i života kao najviših dobara (Arendt, 1991)? Moderno je doba utemeljeno na vrijednosnoj paradigmi sveopće racionalizacije i instrumentalizacije svijeta i uvjerenju da je progres mjerljiv visinom društvenog bruto-proizvoda. No situacija se, čini se, mijenja u postmoderni, u kojoj »je korisno ono što pomaže stimuliranju produktivnosti i umanjivanju boli i napora. Drugim riječima, krajnje mjerilo uopće nije upotrebljivost i upotreba već sreća, to jest suma boli i užitka doživljena u proizvodnji ili potrošnji stvari« (Arendt, 1991; 248). Slobodno vrijeme bi prema tome trebalo biti vrhunac ostvarenja užitka i sreće, a time i »pomaknutog« vrijednosnoga koda modernoga čovjeka. Je li to tako i što obilježava slobodno vrijeme mladih u Hrvatskoj, usporedimo li socijalističko razdoblje i doba tranzicije? Koliko je slobodno vrijeme zastupljeno u vrijednosnom sustavu hrvatske mladeži u socijalizmu, a koliko u tranziciji? Specifičnost je statusa mladih u njegovoj prolaznosti i privremenom karakteru.¹ Iz toga, kao i uslijed brzih promjena u društvu te čestih promjena u njegovu simboličkom prostoru, proizlazi i odnos prema slobodnom vremenu, pogotovo njegovim mogućim (i ponuđenim) sadržajima. Recepcija različitih vrijednosti, posebice sadržaja u slobodnom vremenu, dovodi do sukoba – kako unutar skupina (osobito obitelji), tako i u samom pojedincu. Neka istraživanja provedena u socijalizmu (Radin, u: Ilišin, 1999) pokazuju da među mladima u Hrvatskoj prevladavaju obrasci provođenja slobodnog vremena vrlo slični onima u europske mladeži. Prema Ilišin, i u načinu provođenja slobodnog vremena mladih u Hrvatskoj dogodio se značajan pomak prema usmjerenju na urbane fenomene kao što su mediji, kino, disko-klubovi, kafići i sportske priredbe (Ilišin, 1999).²

Osim urbane, druga je važna značajka provođenja slobodnog vremena pasivnost: mladi su sve više receptori i kupci tuđih sadržaja slobodnog vremena. Problem kreativnog oblikovanja slobodnog vremena glavno je pitanje njegova provođenja u skupini

¹ Kako se produljuje ljudski životni vijek, tako se i pomiče gornja dobna granica mladeži kao skupine. Iako postoje tendencije da se za mladež kao gornja granica uzima 35 godina, Vlasta Ilišin u knjizi *Mladi na margini društva i politike* ističe da se u sociologiji mladeži kao gornja granica te skupine uzima 30 godina.

² Na primjeru glazbe može se prilično dobro ilustrirati međuodnos tih triju obrazaca. Tako V. Ilišin, u već spomenutom istraživanju, navodi da je u Hrvatskoj (1988) bilo 61% poklonika pop i rock glazbe, 33% narodne i 12% klasične.

mladih. »Događa se bijeg iz svakodnevice i socijalna distanciranost (...) Mladi su posebnu sklonost pokazali prema prijateljstvu i poznanstvu (70%), zatim zabavi i razonodi (58%) te radu i poslu (54%). Što se događa u vremenu tranzicije i je li se što promijenilo na relaciji mladi – slobodno vrijeme? U komparaciji s europskim zemljama, nema većih razlika u provođenju slobodnog vremena, uz jednu važnu nađenu razliku. Hrvatska mladež više gleda televiziju od europskog prosjeka, a manje je usmjerena na ostale oblike aktivnosti« (Ilišin, 1999: 176). Razloge vjerojatno valja tražiti više u socioekonomskoj negoli u kulturnoj sferi. Rat, osiromašenje stanovništva i povećano socijalno raslojavanje u hrvatskom društvu onemogućavaju mlade da raznolikije provode slobodno vrijeme. To se posebice odnosi na proizvedene kulturne i sportske sadržaje koji se događaju uživo i u čemu znatan dio mladih ne može sudjelovati iz materijalnih razloga. Čovjek moderne i postmoderne epohe sve više prisustvuje događanjima u planetarnom okviru, ali to je »nestvarno prisustvovanje (...) Slobodnog vremena je sve više. Pa ipak život protiče u napetostima, grozničavo. Očigledno, ubrzanje se dogodilo samo na planu zadovoljavanja čovjekovih nematerijalnih potreba unutar slobodnog vremena. Čovjek se tu napreže da što više doživi. A u stvari tako malo doživljava. Zaprepašujuća je činjenica da se njegov jučerašnji dan ne razlikuje od današnjeg, a i sutrašnji će biti isti« (Šušvar, 1986: 17). Problem vlastita stvaralačkog angažmana u slobodnom vremenu pripadnika mlade populacije u Hrvatskoj posebno je težak i važan.

2.2. Radno vrijeme, slobodno vrijeme, igra

Razvojem tehnologije radno je vrijeme sve kraće, a tehnološki procesi smanjuju ljudsku kreativnost u procesu rada. Iako je slobodnog vremena sve više, ubrzani ritmovi svakidašnjeg života sužavaju prostor ljudske slobode. Multinacionalne kompanije svojim širenjem neprekidno nameću nove potrebe potrošačima, što dovodi do *mekdonaldizacije* društva (Ritzer, 1999) i u konačnici proizvodi niz iracionalnih elemenata, pogotovo u sferi prirodnog okoliša i međuljudskih odnosa. Ta »iracionalnost racionalnosti« pojačano se odražava u polju slobodnog vremena, kao medijska zasićenost i nepregledno mnoštvo kodova koji upravljaju društvenim životom te rezultira prevlašću simulakri, osobito digitalnih (Baudrillard, 2001). Stoga se nameće problem aktivnog provođenja slobodnog vremena, pa se tako ističe značaj *igre*, kao sve potrebnijeg oblika zabave »koji vraća čovjeka u prirodno stanje, dajući mu daljnje mogućnosti razvoja« (Andrijašević, 2000: 8). I dalje: »Igra u svom iskonskom razotkrivenom smislu znači druženje, smijeh, radost, zadovoljstvo, neizvjesnost i slobodu koja oplemenjuje biće i stvara ga potpunim (...) Stoga nije neobično što sve veći broj sadržaja slobodnog vremena nastoji obilovati igrom kao značajnim motivirajućim čimbenikom« (Andrijašević, 2000: 8). Postoje različite vrste igara, a Roger Caillois predlaže podjelu igara na četiri glavne podvrste, ovisno o tome prevladava li u njima natjecanje (tu vrstu igara naziva *agon*), slučaj ili sreća (*alea*), pretvaranje ili oponašanje (*mimicry*), ili zanos, trans (*ilinx*) (Sindik, 2000: 31). Igra u slobodnom vremenu nasuprot masmedijskim igrama figurira kao oslobađajući čin i povratak čovjeka svojim iskonskim određenjima prema kojima se ljudska vrsta približava ostalim bićima u prirodi. Uostalom, kako navodi Johan Huizinga: »Igra je starija od kulture; jer koliko god pojam kulture bio nedovoljno omeđen, on u svakom slučaju pretpostavlja ljudsko društvo, a životinje nisu če-

kale ljude da ih tek ovi nauče igranju. Može se sasvim sigurno reći da civilizacija općem pojmu igre nije pridodala ni jednu bitnu značajku. Životinje se igraju kao i ljudi. I sva glavna obilježja igre ostvaruju se već u igri životinja» (Huzinga, 1992: 9).

S kojim problemom se u slobodnom vremenu susreću mladi? Koliko je u njihovu slobodnom vremenu prisutna igra? Najvažnije je (i najteže) pitanje: kako koristiti slobodno vrijeme? Ponudeni su različiti oblici i sadržaji, što u aktera izaziva različite dvojbe. Evo kako tom problemu pristupa Attali: »U velikoj krizi suvremenog svijeta postoji mogućnost izbora između dvaju oblika korištenja vremena. U prvom obliku, vrijeme upotrebljava čovjeka; čovjek je samo jedan od kodiranih i programiranih strojeva; ako samo na tren izmakne elektronskim kalendarima, koji mu se pripremaju, obuzet će ga tjeskoba. U drugom obliku, čovjek otkriva vrijeme, a svaki stroj mijenja u sredstvo za stvaranje osobnog vremena, prema kojemu može uskladiti ritam svog života« (Attali, 1992: 12). I upravo se između nositelja tih oblika korištenja vremena događa sukob sa sve težim posljedicama po stvaralački pristup slobodnom vremenu. Masmedijska zgusnutost događanja i iluzija da im prisustvujemo sve jače guše stvaralački potencijal mladih u društvu i nameću stereotipne obrasce »mekdonaldiziranog« društva kao poželjan uzor (Ritzer, 1997). Za kvalitetu življenja nužno je, poput dječaka iz *Limenog bubnja*, »zaustaviti vrijeme« i svirati vlastitu glazbu (Attali, 1992). Kako to postići? J. Attali sugerira: »Zbog svega toga, na svim poljima djelovanja, valja nastojati da rad postane kreativniji i slobodniji, sve do trenutka kad će biti čak poželjno odgoditi njegov kraj – vrijeme mirovine – zato što će svatko željeti da taj rad na svoj način nastavi. Valja, nadalje, pronaći *vrijeme života*, tako što će škole i gradovi biti zamišljeni tako da u njima razgovaramo, stvaramo, da se susrećemo u svim životnim dobima. Valja stvoriti i *vrijeme za sebe* u kojem će svatko određivati vlastite ritmove, stvarati za sebe, umjesto da kupuje vrijeme koje su stvorili drugi (...) svirati vlastitu glazbu radije nego slušati onu što je ponavljaju strojevi drugih« (Attali, 1992: 360). Neki noviji tehnološki izumi (Internet) mogu imati važnu kreativnu ulogu u slobodnom vremenu mladih, umnogome različitu od uloge masovnih medija. Ima li kakvih naznaka preokreta trenda i jačanja stvaralačke dimenzije unutar slobodnog vremena mladih u Hrvatskoj? V. Ilišin u istraživanju mladih u Hrvatskoj nalazi da mladi u prosjeku imaju više slobodnog vremena od ostalih građana, a od njihovih aktivnosti posebno se mogu izdvojiti dvije: druženje s prijateljima (82%) i redovito praćenje medija (novine, tv, radio od 66 do 89%). Nameće se zaključak da među mladima u Hrvatskoj prevladavaju urbani sadržaji i pasivni oblici provođenja slobodnog vremena.

3. Empirijsko istraživanje: Slobodno vrijeme u percepciji i aktivnostima učenika s Iža, Dugog otoka i Ugljana³

Odnos slobodnoga i ne-slobodnog (obvezama ispunjenog) vremena podložan je mijenama i različitim perceptivnim okvirima. Otuda ne i uvijek dovoljno jasne granice

³ Istraživanje je provela skupina istraživača Instituta za migracije i narodnosti (projekt *Unutrašnje migracije* pod vodstvom dr. Ivana Lajića). Anketiranje i intervjuiranje obuhvatilo je stanovnike triju zadarskih otoka (Iž, Dugi otok, Ugljan), a provedeno je u jesen 2001. Anketno ispitivanje u populaciji mladih obuhvatilo je 107 učenika sa Ugljana, Iža i Dugog otoka, polaznika osnovnih i srednjih škola.

slobodnoga i ne-slobodnog vremena: Kakva je percepcija mladih otočana o vlastitu slobodnom vremenu? Imaju li ga dovoljno? Kako mladi stanovnici triju zadarskih otoka provode slobodno vrijeme i čemu pritom teže?

Tablica 1: Škola i percepcija o imanju/nemanju slobodnog vremena⁴

Škola	Da, imam dovoljno slobodnog vremena	Ne, nemam dovoljno slobodnog vremena	Ukupno
Osnovna	36 78,3%	10 21,7%	46 100,0%
Srednja	29 47,5%	32 52,5%	61 100,0%
Ukupno	65 60,7%	42 39,3%	107 100,0%

značajnost .001
p < 0.05

Iako u slučaju školskih ispitanika nije moguće upotrebljavati opreku sintagma slobodno vrijeme – radno vrijeme u njihovu klasičnom značenju, ipak je i u ovom slučaju moguće razlikovati slobodno vrijeme i ono drugo, uglavnom ispunjeno školskim obvezama, ali ne samo njima. Osim školskih obveza i aktivnosti, učenici imaju obveze u roditeljskom domu, u kući, oko kuće ili u polju, vinogradu, masliniku i sl. Ipak, jasno je uočena tendencija da se slobodno vrijeme neprestano povećava u odnosu na radno. Slična analogija teško bi se mogla primijeniti na školski sustav i školske obveze. Diferencijacijski pristup problemu relacije školske obveze – slobodno vrijeme indicira prije na sve veću opterećenost učenika u suvremenoj školi. Imaju li onda učenici dovoljno slobodnog vremena? I dok je opreka školska nastava – ostale aktivnosti vremenski precizno izražena i utoliko slična odnosu tvorničkog radnika prema radnim obvezama, izvanškolski dio učeničkog dana sličniji je tradicionalnome (seoskom) dnevnom vremenu. Najvažnija je značajka tradicionalnoga seoskog vremena njegova cjelovitost, »odnosno nisu toliko vidljive granice između proizvodnog radnog vremena na gospodarstvu, radnog vremena u kućanstvu-domaćinstvu, vremena u kojem pojedinac vrši obiteljske obaveze, vremena odmora itd. (...) Radno i slobodno vrijeme se isprepliću u jednom danu i tek ekološki činiooci i biološke potrebe nameću određene granice« (Šušvar, 1988: 152). Prisutna je analogija s učeničkim izvanškolskim vremenom. Dolaskom kući učenici i jesu i nisu slobodni. Slobodni su utoliko što mogu sami načiniti raspored obveza (slično seljaku koji može birati hoće li kopati ili orati) tijekom dana, ali ih uglavnom ne mogu izbjeći. Dvostruka socijalna kontrola, roditeljska i školska pritom predstavlja jak pritisak na tu populaciju. Usto, izvanškolsko vrijeme, isprepletено školskim obvezama, roditeljskim očekivanjima, nametnutim obvezama i vlastitim aktivnostima unutar slobodnog vremena, dodatno je opterećeno medijskom ponudom različitih načina ispunjavanja slobodnog vremena.⁵ Sve to često dovodi do problema pri izboru

⁴ Pitanje u anketi glasilo je: Imaš li dovoljno slobodnog vremena?

⁵ U istraživanju koje navodi V. Ilišin među mladima u Hrvatskoj krajem osamdesetih godina 20. stoljeća prevladavali su urbani načini provođenja slobodnog vremena (mediji, kino, disko-klubovi, kafići i sl.).

između višestrukih (ne jednako privlačnih) mogućnosti, a potom i svojevrsne krize u razvoju mladih, i posebno u njihovu odnosu s roditeljima. Upitali smo učenike imaju li dovoljno slobodnog vremena. Odgovor je, očekivano, različit u osnovnoškolaca i srednjoškolaca. Veći je udio osnovnoškolaca koji navode da imaju dovoljno slobodnog vremena. Prilično očekivano, znajući da osnovnoškolci imaju manje kućnih obveza, te onih u polju, vinogradu, masliniku i sl. Usto, njihove aktivnosti u izvanškolskom vremenu, pa i u slobodnome, uglavnom su svedene na roditeljski dom, što im to ostavlja više slobodnog vremena. Srednjoškolci su znatno prisutniji u različitim poljima društvenih odnosa, pasivno ili aktivno, što im dodatno skraćuje i slobodno vrijeme. Također njihove kućne obveze, kao i roditeljska očekivanja, veće su u odnosu na osnovnoškolce, što utječe na dobivenu distribuciju odgovora.

Slobodno vrijeme u opreci prema radnom vremenu kao vrednota javlja se tek s industrijskim društvom. Predmoderne društvene formacije ne poznaju tako jasnu i izrazitu granicu između slobodnoga i radnog vremena. Različiti društveni slojevi, pa i dobne i spolne skupine, na nejednak su način participirali u slobodnom vremenu. Promijenjene okolnosti mijenjaju i te međuodnose. Imaju li ispitanici dovoljno slobodnog vremena i tko ga ima više: učenice ili učenici?

Tablica 2: *Spol i percepcija o imanju/nemanju slobodnog vremena*

Spol	Da, imam dovoljno slobodnog vremena	Ne, nemam dovoljno slobodnog vremena	Ukupno
Muški	38 63,3%	22 36,7%	60 100,0%
Ženski	27 57,4%	20 42,6%	47 100,0%
Ukupno	65 60,7%	42 39,3%	107 100,0%

značajnost .536
p < 0.05

Tradicionalno je među spolovima prisutna razlika u percepciji i aktivnostima u slobodnom vremenu. Slobodno vrijeme žena uglavnom je upražnjavano u kući i oko nje i bilo je svojevrsan nastavak svakodnevnog rada (ručni rad, pletenje i sl.). Te aktivnosti često su praćene plesom i pjesmom, što je sadržajno obogatilo slobodno vrijeme ženske populacije. Industrijski način proizvodnje uvodi važne novine i u to područje ljudske djelatnosti, »a upravo u slobodnom vremenu mladi uživaju najviše autonomije i ovo je potencijalno prostor eksperimentiranja i traganja za vlastitim identitetom i integritetom« (Ilišin, 1999: 18). Žene sve više sudjeluju u aktivnostima izvan kuće, posebice radnim (posao u tvornici), što bitno mijenja unutarobiteljske odnose i razbija oblike tradicionalnog zajedništva.⁶ Mladi članovi društva sve se više školuju, najprije muškar-

⁶ Navedeni proces prisutan je i na hrvatskim otocima. Potvrđuje to istraživanje (anketa) sociologinja Inge Tomić-Koludrović i Anči Leburić na uzorku od 800 žena u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Uspoređujući nalaze istraživanja, ističu razliku u sustavu vrijednosti između žena iz ruralnoga splitskog zaleđa i žena sa splitskih otoka. Autorice o tome pišu: »Sa ženama iz zaleđa, otočanke dijele temeljnu katoličku patrijarhal-

ci, a kasnije i žene. Slobodno vrijeme žena i muškaraca počinje se značajnije razlikovati. Najčešće se novi (industrijski) odnosi i građanska ravnopravnost koliko-toliko (istina, vrlo postupno) uspostavljaju u javnoj sferi, da bi u privatnoj izrazito dominirali patrijarhalno-autoritarni odnosi,⁷ s deprivilegiranim statusom ženske populacije. Žena ima u novonastalim socijalnim odnosima manje slobodnog vremena. Ima li svojevrsnog transfera takvih obrazaca i na mlade članove zajednice? Odgovori ne potvrđuju postavljene hipoteze. U njima nije nađena statistički značajna razlika u odnosu na posjedovanje dovoljno slobodnog vremena. Nešto više od polovine i jednih i drugih ističe da ima dovoljno slobodnog vremena. Modernizacija proizvodnje, sve manji udio poljoprivredne djelatnosti u proizvodnim i prihodnim aktivnostima obitelji, doveli su do smanjenja udjela obveza mladih članova obitelji. Time se objašnjava i sve izjednačenija situacija u pogledu slobodnog vremena u učenica i učenika. U problemu slobodnog vremena važne su dvije razine promatranja i pristupa: »kvantitativna« i »kvalitativna«. U prvom slučaju i dalje je prisutno pitanje odnosa svih obveza i vremena koje ispitanici mogu odvojiti za sebe, a u drugome je sve prisutnije pitanje o kvaliteti i sadržajima kojima se ispunjava slobodno vrijeme (posebno problem odnosa aktivnog i pasivnog provođenja slobodnog vremena). Slobodno vrijeme sve je manje problem u odnosu na vrijeme obveza, ali je sve više problem po sebi. Njegovo ispunjavanje i posebno kreativni angažman pritom, ostaje temeljni problem mlade populacije.

Kako se učeničke obveze, školske i izvanškolske, odražavaju na problem slobodnog vremena ispitanika i koje im obveze i aktivnosti oduzimaju najviše slobodnog vremena?

Tablica 3: Škola i glavni razlog nedovoljnog slobodnog vremena⁸

Škola	Školske obveze	Putovanje u školu	Pomaganje u kući	Pomaganje u polju	Ukupno
Osnovna	8 80,0%	1 10,0%	0 0,0%	1 10,0%	10 100,0%
Srednja	18 56,3%	9 28,1%	0 0,0%	5 15,6%	32 100,0%
Ukupno	26 61,9%	10 23,8%	0 0,0%	6 14,3%	42 100,0%

značajnost .384
p < 0.05

nu paradigmu, a isto tako i tradiciju zadružnog sustava hijerarhijskog autoriteta, te recentniju socijalizaciju u kolektivistički socijalistički vrijednosni sustav. Međutim, otočanke su povijesno bile bliže urbanim životnim stilovima, imale su viši životni standard u doba razvoja turizma, te bile izložene utjecajima životnih stilova koje je on sa sobom donio« (Tomić-Koludrović, Leburčić, 2001: 239).

⁷ Koliko je patrijarhalno-autoritarni obrazac još ukorijenjen u hrvatskoj mladoj populaciji pokazuje istraživanje iz 1996. na koje se poziva V. Ilišin. Prema tom istraživanju, mladi patrijarhalnost prihvaćaju u 44,4% slučajeva a autoritarnost u 33,8%, što je manje u odnosu na starije stanovništvo, ali još uvijek vrlo prisutno (Ilišin, 1999).

⁸ Pitanje u anketi glasilo je: Ako nemaš dovoljno slobodnog vremena, koji je glavni razlog?

Škola sa svojim programom vrlo je važna za socijalizaciju učenika. Javnost je sve nezadovoljnija preopširnim i nedovoljno kreativno postavljenim školskim programima. Školski sustav nije koncipiran da bi omogućio punu stvaralačku afirmaciju učenika. Njegov smisao, kako navodi I. Kuvačić, druge je prirode, pa utoliko »ustanove školskog sistema sve više sužuju onaj prostor i vrijeme u kojem su nastavnici i učenici spontano surađivali u otvaranju novih puteva i otkrivanju istine, i gdje je bilo moguće polazište prema kojem je znanje vrijedno zbog njega samog, a ne samo zbog praktične koristi koju nosi. Danas su i jedni i drugi sve više u takvoj situaciji da moraju raditi ono što se od njih traži, odnosno što je funkcionalno sa stanovišta puke ekspanzije sistema« (Kuvačić, 1977: 184). Odgovori potvrđuju tezu o prevelikim učeničkim obvezama. Posebno je vidljiva opterećenost osnovnoškolaca. Školske obveze toj populaciji oduzimaju daleko najviše slobodnog vremena, a četiri petine ispitanika naglašava učenje i domaće zadaće kao glavni činilac pritom. Razlika se ipak uočava u odgovorima osnovnoškolaca i srednjoškolaca pri navođenju školskih obveza kao glavnog razloga za nedostatak slobodnog vremena. Nekoliko značajnih razlika između dviju skupina pruža moguća objašnjenja takve distribucije odgovora. Već razlika u dobi stvara i iskustvene razlike, a time i drugačiju percepciju istog problema. Iskustvo omogućuje srednjoškolicima veći odmak od stvarnosti i razvijanje različitih strategija izbjegavanja obveza. Usto, u tom je razdoblju prisutan problem odrastanja i sukoba s autoritetima: roditeljskim, školskim pa i svim ostalim prisutnim u učenikovu životu. Smisao je pobune u samoafirmaciji nasuprot dominantnu utjecaju drugih osoba, a »autoritet djeluje na svoje objekte utjecajem, tj. tako da mijenja preferencije onoga na koga utječe, ali ne i njegovu autonomiju« (Heršak, 1998: 284). Razvojem osobnosti i odrastanjem razvijaju se potrebe, sklonosti i preferencije mladih. Stoga je u srednjoškolaca prisutan širi splet mogućih razloga koji im smanjuju slobodno vrijeme, a očekivanja roditelja i nametanje obveza u roditeljskom domu i izvan njega ima ovdje važnu ulogu. *Putovanje u školu* više utječe na slobodno vrijeme srednjoškolaca, što je i razumljivo utoliko što oni putuju izvan otoka. *Obveze u kući* nisu zastupljene u odgovorima, dok dio ispitanika iz obiju skupina pomaže roditeljima *u polju*. Poljoprivredne aktivnosti zahtijevaju doprinos svih članova obitelji, a solidarnost kao sociokulturna vrednota omogućuje uključivanje svih, pa i mladih, članova obiteljske mikrozajednice. Mladi nisu izrazito opterećeni obvezama u kući i polju, što je dio sociokulturnog ambijenta u kojem žive i djeluju, a time i njihov internalizirani obrazac. Njegovo je obilježje prije svega nedostatak strpljiva, postupna i sustavnog rada i aktiviranje odgovornosti za vlastiti status. Individualni utilitarizam još se uvijek više percipira i internalizira kao prihod (neovisno o izvorima), a mnogo manje kao štedljivost i radna aktivnost.

Razlozi nedovoljnog slobodnog vremena u muških i ženskih ispitanika vjerojatno su različiti. Proizlaze iz karakteroloških obilježja, roditeljskih zahtjeva, kao i težnji ispitanika. Što navode učenici a što učenice kao glavni razlog nedostatka slobodnog vremena?

Diferencijacija uloga u obitelji razlikuje se u predindustrijskim socijalnim sustavima u odnosu na suvremeno industrijsko društvo, a pogotovo društvo informatičkih tehnologija. Obitelj je u prošlosti obavljala više funkcija: proizvodnu, odgojnu, edukativnu, biopsihološku, kulturno-zabavnu itd. Razvojem društvene podjele rada znatan

dio tih funkcija prenosi se na specijalizirane socijalne ustanove (tvornice, škole, urede, disko-klubove i dr.). Promjenom strukture i funkcija obitelji, mijenjaju se unutarobiteljski odnosi i uloge spolova. Položaj žene se mijenja, nešto brže u institucionalno-normativnoj sferi, a sporije u empirijskim socijalnim odnosima. Promjena odnosa među spolovima smanjuje tzv. prirodnu podjelu rada (koja je često i sama uvjetovana socijalizacijskim nasljeđem i prijenosom tradicionalnih obrazaca ponašanja u druge/drugačije sociokulturne okolnosti) i »izvodi« ženu iz kuće. Javni sektor, najprije opet u ozračju pravnih normi i javnih proklamacija, ali sve više i u praksi, postaje dostupan ženskoj populaciji. Hrvatska je, sa svim problemima tranzicijskog razdoblja i nasljeđa predmoderne, ipak dominantno sudionik glavnog toka globalnih modernizacijskih procesa, što se odražava i na području unutarobiteljskih odnosa i njihove interakcije s mrežom socijalnih odnosa mezzo/makro socijalnog sustava. U odgovorima se školske obveze najčešće ističu kao aktivnosti koje smanjuju slobodno vrijeme učenika. Školske obveze više problema stvaraju (na relaciji slobodno vrijeme – vrijeme obveza) učenicama nego učenicima. Ostaje pitanje je li to rezultat različita pristupa učenju i veće marljivosti učenica ili je posrijedi možda njihova veća angažiranost u kućnim i izvankućnim obvezama? Na osnovi iskustvenih opažanja, vjerojatno obje varijante moramo uzeti u obzir. Putovanje u školu značajno utječe na količinu slobodnog vremena ispitanika, podjednako u oba spola. Indikativno je da pomaganje u kući nema nikakva udjela u distribuciji odgovora. Transformacijski procesi u društvu i obitelji bitno su smanjili roditeljska očekivanja u odnosu na pomoć djece u kući, uz perpetuiranje već navedenog nepoduzetničkog obrasca uključivanja mladih u društvo. U polju pomažu muški članovi obitelji, pa je to u njih značajan razlog nedostatka slobodnog vremena.

Tablica 4: Spol i glavni razlog nedovoljnog slobodnog vremena

Spol	Školske obveze	Putovanje u školu	Pomaganje u kući	Pomaganje u polju	Ukupno
Muški	10 45,5%	6 27,3%	0 0,0%	6 27,3%	22 100,0%
Ženski	16 80,0%	4 20,0%	0 0,0%	0 0,0%	20 100,0%
Ukupno	26 61,9%	10 23,8%	0 0,0%	6 14,3%	42 100,0%

značajnost .021
p < 0.05*⁹

Kako dobna razlika ispitanika utječe na provođenje slobodnog vremena? Za očekivati je različite pristupe i načine provođenja slobodnog vremena osnovnoškolaca i srednjoškolaca, proizašlih iz nešto drugačijih sklonosti pa i psihofizičkih predispozicija.

⁹ Razlike između odgovora ispitanika označenih različitim varijablama izračunali smo χ^2 testom. U slučajevima kada više od 20% kućica ima očekivane frekvencije manje od pet, najčešće nismo mogli sažimati kućice jer bismo tako izgubili smisao istraživanja, pa u tim slučajevima (koji će biti označeni simbolom *) uvjetno rabimo kriterij značajnosti od 0.05.

Tablica 5: Škola i načini provođenja slobodnog vremena¹⁰

Škola	TV program	Glazba	Čitanje	Računalo	Kafić	Sport	Nešto drugo	Ukupno
Osnovna	13 28,3%	11 23,9%	3 6,5%	8 17,4%	3 6,5%	5 10,9%	3 6,5%	46 100,0%
Srednja	9 14,8%	18 29,5%	3 4,9%	4 6,6%	4 6,6%	19 31,1%	4 6,6%	61 100,0%
Ukupno	22 20,6%	29 27,1%	6 5,6%	12 11,2%	7 6,5%	24 22,4%	7 6,5%	107 100,0%

značajnost .112
p < 0.05*

Načini provođenja slobodnog vremena ovise o participaciji aktera u identitet-skim pripadnostima. Predmoderna, pa i društva rane modernizacije, s razmjerno fiksiranom sociostatusnom strukturom, karakteriziraju najčešće nepromjenjivi identiteti te mala ili nikakva mogućnost njihove promjene. Kasnija faza modernizacije i postmoder-ni procesi unose u taj segment socijalne zbilje neke bitne promjene. Identiteti postaju dinamičnom kategorijom, a za razliku od socijalnih u prošlosti, »identiteti (u recentnom vremenu 'visoke' moderne i postmoderne, o. a.) se sve više baziraju na kulturnoj sferi, kao posljedica medijsko-simboličke proizvodnje ili posljedica refleksnih koordinata prezentiranih od strane ekspertnog sistema, a svoje društveno ozbiljenje najčešće doživljavaju u obliku životnih stilova. Stoga su identiteti koji se razvijaju u postmoder-nom kontekstu nepostojani i nekonzistentni, tj. fluidni i otvoreni za promjenu« (Burić, 2002: 208). Koliko god je Hrvatska u cjelini, a onda i njezina periferija (u što se može ubrojiti veći dio otoka), uglavnom u modernizacijskom sociokulturnom ozračju (uz prisutnost predmodernih sociokulturnih obrazaca), globalizacijski procesi, teledirigirana stvarnost, informatizacija i sl. uvode Hrvatsku, pa i njezine otoke (posebno mlado stanovništvo) u postmoderne globalizacijske tokove. Provođenje slobodnog vremena potvrđuje prisutnost postmodernih tijekova upravo participacijom mladih otočana u virtualnim komunikacijskim obrascima. Njihove su značajke tehnološka sofisticiranost i uglavnom pasivizirajući učinak (iznimka je računalo) po korisnika.

Osnovnoškolci najviše slobodnog vremena provode pred tv ekranima, što koincidira s njihovom većom povezanošću s roditeljskim domom, dok srednjoškolci već nešto manje prate *tv program*. *Glazba* u mladima ima gotovo kulturni status među oblicima zabave i provođenja slobodnog vremena. Potvrđuju to i odgovori ispitanika iz obiju populacija, uz nešto veći udio srednjoškolaca pritom. Razlike se pojavljuju još kod uporabe računala, gdje su više zastupljeni osnovnoškolci. Trend informatizacije škola, javnih ustanova, pa i uvođenja računala u učeničke domove, prisutan je i evidentan. I tu se pokazuje da su kod uvođenja novih tehnologija u različite sociosustave u prednosti mlađi, koji lakše i brže usvajaju nova znanja. Osim toga, mlađa je populacija i motivi-

¹⁰ Pitanje u anketi glasilo je: Čime se najčešće baviš u slobodno vrijeme?

ranija za različite tehnološke inovacije. *Sport*¹¹ kao oblik provođenja slobodnog vremena nije dovoljno zastupljen u odgovorima. Problem aktivnog provođenja slobodnog vremena ostaje i nadalje glavnim problemom u toj sferi egzistencije mladih otočana (i ne samo njih). Sportske aktivnosti znatno su zastupljenije u srednjoškolaca, a razlozi leže u većim fizičkim predispozicijama te populacije potrebnim za uključivanje u organizirane sportske aktivnosti, te njihovu češću putovanju u Zadar, što im daje mnogo više mogućnosti za bavljenje sportom.

Otoci nude različite sadržaje za provođenje slobodnog vremena. Iž i Dugi otok, što svojom udaljenošću od obale, a što (znatno više) nedostatnom socijalnom mrežom (malobrojno, uglavnom starije stanovništvo), nude mladima mnogo manje zabavnih sadržaja od većeg Ugljana. Kako se te otočne razlike odražavaju u odgovorima?

Tablica 6: Otočna pripadnost i načini provođenja slobodnog vremena

Otočna pripadnost	TV program	Glazba	Čitanje	Računalo	Kafić	Sport	Nešto drugo	Ukupno
Dugi otok	4 12,5%	7 21,9%	3 9,4%	5 15,6%	2 6,3%	9 28,1%	2 6,3%	32 100,0%
Ugljan	15 27,3%	15 27,3%	2 3,6%	2 3,6%	5 9,1%	12 21,8%	4 7,3%	55 100,0%
Iž	3 15,0%	7 35,0%	1 5,0%	5 25,0%	0 0,0%	3 15,0%	1 5,0%	20 100,0%
Ukupno	22 20,6%	29 27,1%	6 5,6%	12 11,2%	7 6,5%	24 22,4%	7 6,5%	107 100,0%

značajnost .287
p < 0.05*

Iako smo krenuli od pretpostavke da će se odgovori ispitanika s otoka Ugljana razlikovati od odgovora s ostalih dvaju otoka, to se nije dogodilo. Razlika, uglavnom manjih, ima, ali one nemaju statistički značaj i ne potvrđuju naša očekivanja. Pored malog uzorka, koji svakako ograničava mogućnost preciznijeg zaključivanja u ukupnoj populaciji,¹² smatramo da vjerojatno postoje još neka objašnjenja. Odgovori sugeriraju važnost materijalno-financijskog segmenta u obrazlaganju odabira aktivnosti mladih u slobodnom vremenu. Krizno (tranzicijsko i poslijeratno) razdoblje hrvatskog društva svakako se najprije i najviše prelama na mladima. Njihove komparativne prednosti u odnosu na stariju populaciju u polju slobodnog vremena (dinamičnost, znatiželja, komunikativnost i sl.) uvelike su ograničeni nedostatkom novca. Uostalom, i ti nalazi potvrđuju statusnu marginalnost mladih kao skupine (barem većeg broja pripadnika) u odnosu na ostale dobne skupine, pogotovo srednju. Pored umirovljenika, mladež je svakako najbrojnija marginalna društvena skupina. Između tih dviju skupina postoje, osim sličnosti (marginalni

¹¹ Za razliku od igre, kako navodi Zoran Žugić, sport je institucionalizirana (preobražena) igra. Sport je s vremenom postao visokoorganizirana djelatnost kojoj je institucionalizacija postala temeljno i trajno obilježje (Žugić, 2000).

¹² To vrijedi uglavnom za otok Ugljan, dok je u slučaju Iža i Dugog otoka uzorak gotovo identičan ukupnoj populaciji mladih stanovnika (učenika)

društveni status), i važne razlike. Vlasta Ilišin o tome kaže: »Krucijalna je razlika biološki uvjetovana: dok su mladi najvitalniji dio populacije, stari ljudi više ili manje gube svoje vitalne potencijale s tendencijom pogoršanja ukupnoga psihofizičkog stanja. Kada se na tu osnovu nadograđe socijalne konotacije, očito je da se nepovoljni društveni status mladeži temeljen na dobi, može promatrati kao načelno prolazan (s mogućnošću boljitka u zreloj dobi), dok stari ljudi ne mogu računati s tim tipom prolaznosti i poboljšanja (...) S druge strane, i mlade i stare osobe imaju i neka zajednička obilježja: ovisnost, odsustvo plaćenog rada i društvenih obaveza, te institucijsku segregaciju i izolaciju« (Ilišin, 1999: 54). Većina ispitanika s otoka Ugljana *gleda televiziju i/ili sluša glazbu* u slobodno vrijeme. Pored očekivane, nešto drugačije distribucije odgovora, s većim udjelom u drugim oblicima provođenja slobodnog vremena, evidentan je problem minimalne angažiranosti aktera u slobodnom vremenu. Ukupna ulaganja u javnu infrastrukturu na tom području nisu dostatna i ne šire mogućnost aktivizacije mladih u slobodnom vremenu. Izlazak u *kafić* ipak je najzastupljeniji na Ugljanu, što je i očekivano s obzirom da su ondje najprisutniji. Znakovito je, pa i ohrabrujuće, da se računalna tehnologija sve više disperzira u periferne prostore, kakvi su sigurno otoci Iž i Dugi otok.

Oblici zabave u tradicionalnom društvu u korelaciji su s oblicima rada. Industrijско društvo prekida tu povezanost, posebice omasovljenjem slobodnog vremena i njegovim oblikovanjem prema modelu potrošačkog društva. Ima li razlike u provođenju slobodnog vremena muških i ženskih ispitanika u društvu masmedijske umreženosti i simulirane zbilje?

Problem ispunjavanja slobodnog vremena strukturalno se može pozicionirati u procjep koji obilježava status mladih. S jedne su strane primarne skupine (obitelj, skupina vršnjaka) koje pružaju, ali i traže, cjelovitost pripadanja, a s druge sekundarne (različite institucije) kojima se pripada djelomično. Slobodno vrijeme mladih ovisno je o zahtjevima i ponudama konglomerata primarnih i sekundarnih skupina. Njihov utjecaj nije ni približno sličan, naprotiv. Svakako da skupina vršnjaka ima najraznovrsnije i »najbolje« ponude, dok su ostale skupine često više represivne nego kreativne. Tradicionalni obrasci ponašanja, koji su još utjecajni, drugačije statusno pozicioniraju pripadnike dvaju spolova. Slobodno bi vrijeme uglavnom (barem prema tendenciji) trebalo afirmirati osobnost pojedinca, potaknuti njegovu kreativnost i osloboditi njegovu potisnutu energiju. Represivni karakter institucija i skupina, prezentiran u obliku socijalne kontrole, znatno je usmjereniji na žensku populaciju. Analiza provođenja slobodnog vremena na primjeru učeničke populacije triju zadarskih otoka može barem donekle (na malom segmentu populacije) potvrditi ili opovrgnuti prikazanu tendenciju tradicijskih obrazaca. Usto, zanima nas koliko je izjednačenost spolova u slobodnom vremenu prisutna na otocima, a koliko je još prisutan tradicijski moment i manja uključenost ženske populacije u javnim aktivnostima u slobodnom vremenu.¹³ Statistički pokazatelji potvrđuju postojanje značajne razlike u odgovorima muških i ženskih ispitanika.

¹³ U već navedenom istraživanju I. Tomić-Koludrović i A. Leburčić saznajemo (slično prethodnoj usporedbi iz istog istraživanja) za razliku u provođenju slobodnog vremena otočanki i žena iz splitskog zaleđa. Žene na otocima najradije slušaju glazbu, idu u kafiće i čitaju ženske časopise i magazine. Takav redoslijed aktivnosti ukazuje na pretežito moderan sklop načina provođenja slobodnog vremena. Predmoderne aktivnosti,

Tablica 7: *Spol i načini provođenja slobodnog vremena*

Spol	TV program	Glazba	Čitanje	Računalo	Kafić	Sport	Nešto drugo	Ukupno
Muški	6 10,0%	12 20,0%	2 3,3%	8 13,3%	3 5,0%	24 40,0%	5 8,3%	60 100,0%
Ženski	16 34,0%	17 36,2%	4 8,5%	4 8,5%	4 8,5%	0 0,0%	2 4,3%	47 100,0%
Ukupno	22 20,6%	29 27,1%	6 5,6%	12 11,2%	7 6,5%	24 22,4%	7 6,5%	107 100,0%

značajnost .000
p < 0.05*

Praćenje tv programa različito je zastupljeno u učenika i učenica, sa znatno većim udjelom ženske populacije. Slično je i s *glazbom*. Već ti odgovori (uz sve rizike zbog mogućeg pojednostavljenja) ipak ukazuju na veću socijalnu kontrolu ženske populacije. Ti oblici zabave uglavnom su svedeni na kuću. Velik dio ispitanica nije angažiran izvan kuće ili susjedstva u popunjavanju vlastita globalnog vremena. Osim prirodnih obilježja koji fragmentiraju mladu populaciju (dob, spol), značajan udio u distribuciji odgovora ima i njihova socijalnostatusna pozicioniranost. Sociostrukturalna obilježja (prihodi roditelja, stambena situiranost, oblici roditeljske socijalizacije i sl.) mladih posredno utječu i na odgovore muških i ženskih ispitanika. Od ostalih aktivnosti u slobodnom vremenu, *sportske aktivnosti* znatno su zastupljenije u muških ispitanika. Sportski angažirani pretpostavljaju izlazak u javnost, što opet ukazuje na tendenciju donekle očuvana tradicionalnog obrasca percepcije javnosti, a možda još više privatnih (roditeljskih) odnosa prema slobodnom vremenu spolova. Vjerojatno i raširenost sportskih objekata (pogotovo nogometnih igrališta) utječe na sudjelovanje učenika i učenica u sportskim aktivnostima. Kafić baš i nije zastupljen u mlade populacije, što je vjerojatno više posljedica nedostatka ponude (posebice na Dugom otoku i Ižu), a ne toliko nezainteresiranosti mladih. Iz tog se odgovora naslućuje i problem odlaska u Zadar, gdje je izlazak u *kafić* i *disko-klub* itekako zastupljen oblik provođenja slobodnog vremena mladih. Usporedba *čitanja* i *aktivnosti na računalu* pokazuje tendenciju sve veće zastupljenosti informatičke mreže i dominacije elektroničkih podataka u odnosu na one iz »Gutenbergove« ostavštine. Ipak, potrebno je dodati da je čitanje u učeničkoj populaciji (svakako više u odnosu na računalo) više shvaćeno kao radna, a manje kao slobodna aktivnost.

Zadovoljstvo sadržajima slobodnog vremena ovisno je o različitim činiocima: od ponuđenih sadržaja, njihove dostupnosti ispitanicima, zanimljivosti ponuđenoga, pa do raspona interesa aktera u slobodnom vremenu. Zadovoljstvo ispitanika u korelaciji je također s njihovim vrijednosnim sustavom i razinom težnja koje funkcioniraju kao *spiritus movens* u polju praktičnih relacija aktera. Ima li razlike među stanovnicima triju zadarskih otoka i tko je (ne)zadovoljniji sadržajima slobodnog vremena?

npr. »odlazak u crkvu«, »gledanje meksičkih i sličnih TV serija«, rjeđe su aktivnosti žena na otocima nego žena u Zagori (Tomić-Koludrović, Leburic, 2001).

Tablica 8: Otočna pripadnost i zadovoljstvo sadržajima slobodnog vremena na otoku¹⁴

Otočna pripadnost	Vrlo zadovoljan	Zadovoljan	Niti zadovoljan niti nezadovoljan	Nezadovoljan	Vrlo nezadovoljan	Ukupno
Dugi otok	1 3,1%	3 9,4%	3 9,4%	15 46,9%	10 31,3%	32 100,0%
Ugljan	3 5,5%	7 12,7%	15 27,3%	21 38,2%	9 16,4%	55 100,0%
Iž	2 10,0%	2 10,0%	4 20,0%	10 50,0%	2 10,0%	20 100,0%
Ukupno	6 5,6%	12 11,2%	22 20,6%	46 43,0%	21 19,6%	107 100,0%

značajnost .385
p < 0.05*

Važnost slobodnog vremena sve je veća za društva kasne modernosti, kao i ona u kojima je nastupio »proces nadilaženja dovršenog industrijskog društva i njemu svojstvenog oblika proizvodnje, socijalnih veza, političkih orijentacija i kulturnih projekcija« (Kalanj, 2000: 205), poznatiji kao postmoderna. Imaju li ti procesi korelacijske veze s hrvatskim društvom? Zasigurno da. Prije svega, Hrvatska je, možda više na kulturnoj i simboličkoj nego na infrastrukturnoj razini, umrežena u moderne i postmoderne globalizacijske tokove. Težnje njezinih građana bitno korespondiraju s globalnim tehnološko-informatičkim »slikama« i vizurama modernosti, čime znatno nadmašuju mogućnost i dosege hrvatske tehnološke infrastrukture, pa se stvara velik jaz između težnja stanovništva i njihova mogućeg ostvarenja. Kulturna dimenzija navedenih procesa jednim segmentom obuhvaća i slobodno vrijeme. U hrvatskom društvu, potvrđuju to i neka istraživanja, mladež je socijalna kategorija s više slobodnog vremena u odnosu na starije stanovništvo (Ilišin, 1999). Može li se takva projekcija primijeniti i na hrvatske otoke? Otoci su specifična odredišta, odvojena od kopna, s otežanim pristupom kvalitetnijim i bogatijim kulturno-zabavnim sadržajima. Osim toga, imaju još neke probleme, koji se javljaju kao dodatno opterećenje za mlade otočane: nedostatak sadržaja i »manjak« skupina vršnjaka. Ukupna otočna situacija generira dominaciju pasivnijeg provođenja slobodnog vremena. Pokazuju to i naša istraživanja provedena na šibenskim otocima 2000. Na pitanje kako najčešće provode slobodno vrijeme, ispitanici najčešće ističu dva odgovora: *slušam glazbu* i *pratim tv program* (Lajić, Podgorelec, Babić, 2001). Slični su i odgovori ispitanika sa zadarskih otoka. Otoci, evidentno je, nisu bogati sadržajima slobodnog vremena koji su zanimljivi mlađem stanovništvu. Ima li ipak razlike između triju zadarskih otoka? Dominantan je odgovor ispitanika sa svih triju praćenih otoka – *nezadovoljan*. Ako tome dodamo *vrlo nezadovoljne*, tada se može ustvrditi da je oko dvije trećine ispitanika nezadovoljno ponuđenim sadržajima slobodnog vremena, i tu uglavnom nema većih razlika između triju skupina. Najnezadovoljniji su mladi na Dugom otoku, ali tek nešto manji stupanj nezadovoljstva pokazuju Ižani i mladi s Ugljana. Velika je i skupina koja se ne izjašnjava određeno (*niti zado-*

¹⁴ Pitanje u anketi glasilo je: Jesi li zadovoljan ponuđenim sadržajima slobodnog vremena na otoku?

ljan niti nezadovoljan), a tek manji dio ispitanika zadovoljan je ponuđenim sadržajima. Nedovoljna mobilnost otočana (uvjetovana zemljopisnim i tehnološkim činiocima prije svega) dodatno negativno utječe na sociodemografsko stanje otoka i čini ih sve više depopulacijskim prostorom. Odluke o migriranju najčešće se ipak donose u mlađem životnom razdoblju, a percepcija o siromašnoj otočnoj ponudi u sferi slobodnog vremena djeluje kao potisni činitelj u skupinama mlađe otočne populacije.

Slobodno vrijeme različitih skupina i pojedinih obilježja pripadnika tih skupina često se dosta razlikuje. Tradicionalni obrasci ponašanja, uloge i statusi aktera, sa svim razlikama utjecali su i još utječu na odnos prema slobodnom vremenu. Prostor, kako njegov zemljopisni, tako još više socijalno-tradicijski ambijent, također utječe na sociopsihološke dimenzije (zadovoljstvo – nezadovoljstvo) aktera u odnosu na slobodno vrijeme. Koliko različiti otočni prostorno-socijalni ambijenti pridonose odgovorima?

Tablica 9: Otočna pripadnost i glavni razlog nezadovoljstva slobodnim vremenom?¹⁵

Otočna pripadnost	Nema dovoljno sadržaja	Nisu zanimljivi sadržaji	Nemam dovoljno društva na otoku	Ukupno
Dugi otok	24 85,7%	0 0,0%	4 14,3%	28 100,0%
Ugljan	34 75,6%	6 13,3%	5 11,1%	45 100,0%
Iž	13 81,3%	3 18,8%	0 0,0%	16 100,0%
Ukupno	71 79,8%	9 10,1%	9 10,1%	89 100,0%

značajnost .144
p < 0.05*

Otoci i naseljska struktura otočnih naselja uglavnom nemaju raznovrsnijih sadržaja (kulturnih, zabavnih, sportskih i sličnih) kojima bi otočani mogli ispuniti slobodno vrijeme. Iz takve opservacije donekle se izdvaja otok Ugljan, pogotovo naselja Preko i Kali, gdje gustoća naseljenosti i broj stanovnika upućuju i na moguće drugačije putove razvoja socijalne interakcije stanovništva u slobodnom vremenu. Što je najviše zastupljeno u odgovorima? Većina ih ističe da na njihovim otocima nema dovoljno sadržaja i aktivnosti kojima bi se mogli baviti u slobodnom vremenu. Sadržaji i objekti na otocima uglavnom su oni i inače tipični za manja naselja, poput gostionica, kafića, konoba, slastičarnica, knjižnica i sl. U njima se okuplja lokalno stanovništvo tijekom godine i turisti (domaći i strani) u nekoliko ljetnih mjeseci, što znatno mijenja ambijentalnu sliku otoka. Otoci postaju prostorima u kojima se život dinamizira, a javna se pozornica obogaćuje u odnosu na veći dio godine. Navedeni objekti prisutni su samo na većim i napučenijim otocima. Manja otočna naselja siromašna su tim javnim prostorima. I ovdje se razlikuje situacija na Ugljanu, gdje se mogu naći mjesta za izlazak, od Iža i Dugog otoka, koji oskudijevaju i minimalnim ponudama kulturno-zabavnih sadržaja. Od-

¹⁵ Pitanje u anketi glasillo je: Ako nisi zadovoljan, koji je glavni razlog tvog nezadovoljstva?

govori donekle upućuju na veći problem mladih s Iža i Dugog otoka, iako razlike u odnosu na učenike s Ugljana i nisu baš izrazite. Naprotiv, mladi s Ugljana i pored veće ponude sadržaja slobodnog vremena, u velikoj većini kao glavni razlog nezadovoljstva navode *nedostatak sadržaja*. Problem nije samo u broju objekata, već često i u osmišljavanju slobodnog vremena. Predominacija pasivnih oblika i sadržaja slobodnog vremena te konzumacija medijski oblikovane stvarnosti korespondira s globalnim trendovima u toj sferi. Simbolička sfera, u kojoj dominira vladavina slike, ima sve veći utjecaj i na oblikovanje slobodnog vremena. Igrice na računalima samo su još jedna potvrda te tendencije. Stvara se *društvo spektakla* kako, parafrazirajući Guy Deborda, navodi R. Kalanj, i dodaje: »komunikacijsku osnovu tog tipa društva tvore znakovi što ih proizvode tehničko-medijski aparati. Proizvodnja znakova postaje temeljnim oblikom proizvodnje. O modernoj kulturnoj sferi možemo govoriti kao o političkoj ekonomiji znaka, a o simboličnoj razmjeni kao sve bitnijem obliku razmjene općenito (...) Svijet medijske kulture jest svijet simulakruma. Zbilja je simulirana, što znači da nije prava, ali simulacija je opet toliko realna da o njoj valja govoriti kao o pravom hiperrealizmu« (Kalanj, 2001: 49). *Zanimljivost sadržaja* u odgovorima je mnogo manje zastupljena. S obzirom da količina ponude prethodi kvalitativnom aspektu ponuđenoga, odgovori su konzistentni i u suglasju s prethodnim izjašnjavanjem o nedostatku sadržaja. Dio ispitanika navodi nedostatak društva na otoku kao glavni razlog nezadovoljstva slobodnim vremenom. Očekivali smo i veći udio takvih razmišljanja, no čini se da upravo nedostatak raznovrsnije ponude na otocima »skriva« i manjak mladog stanovništva (posebno na Dugom otoku i Ižu). Socijalna interakcija u javnim prostorima nije izrazitije prisutna, zbog veoma ograničene javne pozornice, pa je utoliko u mladih otočana nedostatak društva osnovni problem.

4. Zaključak

Razvojem društava mijenja se percepcija i uloga vremena za njihove aktere. Cjelovito vrijeme u tradicionalnim društvima i ruralnim zajednicama zamjenjuje se fragmentiranim i rascjepkanim vremenom te vrlo naglašenom oprekom radno vrijeme – slobodno vrijeme. Iako moderno, a posebice postmoderno, razdoblje svjetske civilizacije donosi sve više slobodnog vremena, problem kao da se tu tek javlja. Što učiniti sa slobodnim vremenom i kako kreativnim aktivnostima razvijati vlastitu osobnost, a ne robovati masmedijskim spektaklima koji nude iluziju sudjelovanja? Pitanja smo postavili u kontekst istraživanja triju zadarskih otoka.

Očekivano, slobodno vrijeme kao problem više osjećaju srednjoškolski ispitanici. Njihove preokupacije i problemi intenzivnije se prelamaju u sferama s naglašenom konfliktnošću. Interesi te skupine u većem su sukobu s mikrosocijalnim (roditelji) i makrosocijalnim (institucije) zahtjevima i očekivanjima, što se znatno odražava upravo na slobodno vrijeme. Kućne obveze, rad u polju i sl. predstavljaju značajna opterećenja i utječu na potencijalnu konfliktnost »razumijevanja« i korištenja slobodnog vremena mladih otočana. Slične probleme imaju muški i ženski ispitanici u sferi slobodnog vremena, a oko polovine i jednih i drugih (nešto više djevojaka) nema ga dovoljno. Kao glavni razlog navedene su školske obveze. Školski programi vrlo su opsežni, a stari koncept škole,

u kojoj dominira didaktički pozitivizam, znatno opterećuje i slobodno vrijeme učenika. Učenici osnovnih škola više su »zarobljeni« nametnutim školskim obvezama izvan školske učionice, dok srednjoškolska populacija nešto ležernije (manje ortodokсно!) pristupa problemu različitih oblika domaćih zadataka. Kućne obveze, što je posebno indikativno za razumijevanje sociokulturnog obrasca otočnih (i hrvatskih) obitelji, ne predstavljaju veći problem i ne opterećuju slobodno vrijeme. U tom obrascu naglašen je konzumerizam i lagodnost, ali ne i štednja, radinost i odgovornost. Učenice znatno više od učenika ističu školske obveze kao opterećenje u izvanškolskom vremenu.

Načini provođenja slobodnog vremena u modernim/postmodernim društvima statusno legitimiraju pojedince i skupine i dio su njihovih identiteta podložnih mijenama i transformacijama. U odgovorima uglavnom dominiraju pasivni oblici provođenja slobodnog vremena, »sudjelovanje« u masmedijskim čarobnim svjetovima i »konzumaciji« serijski proizvedenog spektakla. Iako su istraživani otoci međusobno dosta različiti, posebno u socijalnoj gustoći zbivanja i kulturno-zabavnoj ponudi (perifernost Iža i Dugog otoka u odnosu na Ugljan), načini provođenja slobodnog vremena njihovih mladih stanovnika vrlo su slični. Otoci, pa i oni razvijeniji poput Ugljana, uglavnom su prepoznati kao periferni prostori u odnosu na obalu, što dijelom generira i njihov prirodni ambijent (okruženost morem). Periferna matrica posebice je prisutna u sferi kulture i zabave, pa se stoga stilovi života i provođenja slobodnog vremena značajnije ne razlikuju na razvijenijim i manje razvijenim otocima. Spol kao varijabla značajnije diferencira ispitanike u sferi bavljenja sportom. Muški se ispitanici znatno više od ženskih bave sportom u slobodnom vremenu, vjerojatno zbog dostupnosti terena i potrebnih rekvizita. Nogometna igra na amaterskoj razini ne traži velika ulaganja, pa se time ponajviše može objasniti intenzivnije bavljenje sportom muških ispitanika. Ukupno je vrlo malo zadovoljnih sadržajima slobodnog vremena. Nedostatak kulturno-zabavnih i sportskih sadržaja, uz druge otočne manjkavosti, potiskuje mlade s otoka i generira još jedan (možda i najveći?) otočni problem: nedostatak mladih i kontinuirano povećanje prosječne starosti otočnog stanovništva. Nedostatkom zanimljivih sadržaja u slobodnom vremenu podjednako su nezadovoljni ispitanici sa svih triju zadarskih otoka. Problem slobodnog vremena u (sub)kulturi otočnih lokalnih zajednica (posebno mlade populacije) posljedica je, a onda i generator, specifičnog (periferijskog) statusa tih zajednica. U konačnici, rješavanje i obogaćivanje slobodnog vremena otočnih stanovnika svodi se na pitanja razvoja otoka i postupnog smanjenja, pa i nestajanja, periferijskih obilježja tih prostora. Zadatak koji nije nimalo lak, a provediv je samo uz izdašnu pomoć izvanotočnih aktera – ponajprije institucionalnih (županija, država).

LITERATURA

- ANDRIJAŠEVIĆ, Mirna (2000). »Slobodno vrijeme i igra«, u: Mirna Andrijašević (ur.). *Slobodno vrijeme i igra*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu, str. 7–14.
- ATTALI, Jacques (1992). *Povijest vremena*. Zagreb: August Cesarec.
- BABIĆ, Dragutin, LAJIĆ Ivan (2001). »Dilema mladih otočana: ostanak ili odlazak s otoka – primjer šibenskih otoka«, *Sociologija sela*, Zagreb, god. 39, br. 1/4 (151/154), str. 61–82.

- BANOVAC, Boris (2000). »Modernost, prostor i konstrukcija identiteta«, *Revija za sociologiju*, Zagreb, god. 31, br. 3–4, str. 113–132.
- BAUDRILLARD, Jean (2001). *Simulacija i zbilja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- BEZINOVIĆ, Petar, PETAK, Antun (2001). »Društvenost, roditeljstvo i prilagodba adolescenata na sjevernojadranskim otocima«, *Sociologija sela*, Zagreb, god. 39, br. 1/4 (151/154), str. 211–237.
- BURKE, Peter (1991). *Junaci, nitkovi i lude: narodna kultura predindustrijske Evrope*. Zagreb: Školska knjiga.
- CVITANOVIĆ, Alfonso (1989). *Otok Iž*. Veli Iž: Mjesna zajednica.
- FRIGANOVIĆ, Mladen, Ante (2001). »O demografskoj problematici hrvatskih otoka na Jadranu«, *Sociologija sela*, Zagreb, god. 39, br. 1/4 (151/154), str. 37–59.
- HERŠAK, Emil (ur.) (1998). *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti – Školska knjiga.
- HUIZINGA, Johan (1992). *Homo ludens: o podrijetlu kulture u igri*. Zagreb: Naprijed.
- ILIŠIN, Vlasta (1999). *Mladi na margini društva i politike*. Zagreb: Alinea.
- KUVAČIĆ, Ivan (1977). *Znanost i društvo*. Zagreb: Naprijed.
- LAJIĆ, Ivan (1992). *Stanovništvo dalmatinskih otoka: povijesne i suvremene značajke depopulacije*. Zagreb: Consilium – Institut za migracije i narodnosti.
- LAJIĆ, Ivan, PODGORELEC, Sonja, BABIĆ, Dragutin (2001). *Otoci – ostati ili otići?: studija o dnevnoj cirkulaciji sa šibenskih otoka*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.
- LAY, Vladimir (1998). »Teorijske, društvene i političke neprilike s periferijom« u: Ivan Rogić, Maja Štambuk (ur.). *Duge sjene periferije: prinos revitalizaciji hrvatskoga ruba*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 13–40.
- RABOTEG-ŠARIĆ, Zora, SAKOMAN, Slavko, BRAJŠA-ŽGANEC, Andreja (2002). »Stilovi roditeljskog odgoja i slobodno vrijeme«, *Društvena istraživanja*, Zagreb, god. 11, br. 2–3, str. 239–263.
- RITZER, George (1997). *Suvremena sociološka teorija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- RITZER, George (1999). *Mekdonaldizacija društva: istraživanje mijenjajućeg karaktera suvremenog društvenog života*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk – Hrvatsko sociološko društvo.
- SINDIK, Joško (2000). »Psihološko određenje igara kroz teoriju Rogera Cailloisa«, u: Mirna Andrijašević (ur.). *Slobodno vrijeme i igra*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu, str. 31–37.
- ŠTAMBUK, Maja (1998). »Prema obnovi periferija«, u: Ivan Rogić, Maja Štambuk (ur.). *Duge sjene periferije: prinos revitalizaciji hrvatskoga ruba*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 147–154.
- ŠUVAR, Stipe (1986). *Svijet obmana*. Zagreb: August Cesarec.
- TODOROVIĆ, Aleksandar (1978). *Metodologija istraživanja slobodnog vremena*. Beograd: Savremena administracija.
- TOMIĆ-KOLUDROVIĆ, Inga, LEBURIĆ, Anči (2001). »Svakidašnjica otočnih žena krajem devedesetih«, *Sociologija sela*, Zagreb, god. 39, br. 1/4 (151/154), str. 239–255.
- WERTHEIMER-BALETIĆ, Alica (1982). *Demografija: stanovništvo i ekonomski razvitak*. Zagreb: Informator.
- ŽUGIĆ, Zoran (2000). »Socioantropološki aspekti odnosa igre i sporta«, u: Mirna Andrijašević (ur.). *Slobodno vrijeme i igra*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu, str. 15–24.
- ŽUPANOV, Josip (1995). *Poslije potopa*. Zagreb: Globus.

Dragutin Babić

THE LEISURE TIME OF THE YOUNG POPULATION IN LOCAL ISLAND COMMUNITIES –
THE EXAMPLE OF THE ZADAR ISLANDS (IŽ, DUGI OTOK, UGLJAN)

SUMMARY

The paper analyses the problem of leisure time in local communities on the islands of the Zadar Archipelago (Iž, Dugi Otok, Ugljan). The model for the analysis was provided by an empirical survey carried out on the population of three Zadar islands in autumn 2001. In researching the migration dilemmas of the young population on the three Zadar islands, the methods used were a questionnaire and interviews (essays written by pupils). The questionnaire contained 39 questions, with possible answers provided in regard to important segments of island issues and the way in which young islanders perceived them. The questionnaire was filled out by 107 elementary and secondary school pupils from Ugljan, Iž and Dugi Otok. The following independent variables were used in the analysis of the empirical material: school (elementary – secondary), island of residence (Ugljan – Dugi Otok – Iž) and gender (male – female). Leisure time is a pressing issue for people in the (post)modern epoch. How should it be utilised and how can one utilise it without becoming a passive recipient of exterior content, and thus an object of manipulation of powerful groups, from political groups to economical ones? Play, as a form of self-realisation in opposition to mass-media messages and contents, becomes, in this sense, one of the best solutions in utilising leisure time. This applies especially to the young population. The research results confirm that most pupils, despite their obligations (school and extra-school obligations, travelling) have sufficient leisure time. Elementary school pupils are less burdened by obligations and have more leisure time. The situation is different for secondary school pupils, whose burdens and duties already significantly reduce time for play, entertainment and relaxation. The main reasons for a lack of leisure time in both groups are school obligations. The ways of spending leisure time are quite various; however passive forms (watching TV programmes, listening to music) predominate. Modern and even post-modern communication forms are already present even on the islands. Pupils spend their time behind various technological devices that create virtual reality. The scarcity of young people on the islands, together with the civilisational trend in this sphere, only increases the presence of passive forms of spending leisure time.

KEY WORDS: local island communities, leisure time, young islanders, Iž, Dugi Otok, Ugljan

Dragutin Babić

LES LOISIRS DES JEUNES HABITANTS DES COMMUNAUTÉS INSULAIRES : EXEMPLE
DES ÎLES DE L'ARCHIPEL DE ZADAR (IŽ, DUGI OTOK, UGLJAN)

RÉSUMÉ

Cet article analyse le problème de l'occupation des loisirs dans les communautés locales insulaires de l'archipel de Zadar (Iž, Dugi otok, Ugljan). Le modèle de cette analyse a été fourni par une recherche empirique menée sur la population de ces trois îles à l'automne 2001. Dans son étude sur les hésitations des jeunes habitants de ces îles face à une éventuelle migration, l'auteur a utilisé la méthode de l'enquête et de l'interview (rédactions d'élèves). L'enquête se compose de 39 questions de type fermé, portant sur les segments importants de la problématique insulaire et sur la façon dont les jeunes insulaires la perçoivent. L'enquête a englobé 107 élèves fréquentant les écoles primaires et les collèges d'Ugljan, Iž et Dugi otok. L'analyse du matériau empirique utilise les variables suivantes : établissement scolaire (école primaire – collège), appartenance à une île (Iž – Dugi otok – Ugljan) et sexe (mas-

culin – féminin). Les loisirs représentent un problème particulier en notre époque (post)moderne. Comment les occuper sans pour autant devenir le réceptacle passif de contenus imposés par autrui, puis un objet de manipulation de groupes puissants, qu'ils soient politiques ou économiques ? Le jeu, en tant que forme de réalisation de soi-même face aux messages et aux contenus des médias, se présente comme l'une des meilleures solutions pour occuper les loisirs, en particulier pour les jeunes. Les résultats de la recherche montrent que la plupart des élèves ont assez de temps libre en dehors de leurs obligations (scolaires, parascolaires, déplacements). L'emploi du temps des élèves de primaire est moins chargé et ils ont plus de loisirs. La situation change lorsqu'ils entrent au collège et que leurs obligations et diverses activités les occupant réduisent déjà notablement le temps qu'ils pourraient consacrer au jeu, aux divertissements et au repos. Les obligations scolaires constituent la raison principale du manque de loisirs pour les deux groupes interrogés. Les façons d'occuper les loisirs sont très variées et se composent d'activités passives (regarder la télévision, écouter de la musique). Les modèles communicationnels modernes et postmodernes sont également présents dans les îles. Les élèves occupent leur temps avec divers appareils technologiques qui créent une réalité virtuelle. Outre la tendance civilisationnelle dans cette sphère, le nombre insuffisant de jeunes sur les îles ne fait qu'accentuer la présence de formes passives d'occupation des loisirs.

MOTS CLÉS : communautés insulaires locales, loisirs, jeunes insulaires, Iž, Dugi otok, Ugljan